

XARİCİ ÖLKƏLƏRDƏ MÖVCUD OLAN TƏDRİSİN İDARƏ EDİLMƏSİ SİSTEMLƏRİNİN (LMS) İMKANLARI HAQQINDA

*tex.f.d. Ağayev F.T., Məmmədova G.A., Məcidova T.A.
AMEA, İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu*

Xülasə: LMS tədris prosesini idarə etmək və təşkilata tədris məzmununu çatdırmaq üçün olduqca geniş funksiyaları avtomatlaşdırmağa imkan verir. Məqalədə xarici ölkələrdə mövcud olan tədrisin idarə edilməsi sistemlərinin (LMS) müqayisəli təhlili verilmişdir.

Açar sözlər: tədrisin idarə edilməsi sistemləri, seçim meyyarları, SCORM standartı, LMS-lərin müqayisəsi, platformanın mövü, VBİS

Hal-hazırda ali təhsil müəssisələrində elektron təhsil geniş yayılmışdır. Bu, elektron daşıyıcıların istifadə edilməsinin iqtisadi səmərəliliyi, bir-birindən uzaq məsafədə yerləşən tələbələrə qarşılıqlı əlaqələrinin təmin edilməsi ilə bağlıdır. İlk kompüter tədris proqramları 1960-cı illərdə xaricdə meydana çıxmışdır. Digər ölkələrdə isə e-tədris nisbətən gec inkişaf etmişdir.

E-tədrisin təşkili üçün müxtəlif proqram təminatları mövcuddur ki, onlardan da əsası tədrisi idarə etmə sistemləridir (LMS). LMS-in məqsədi tədrisin metodiki, didaktiki, informasiya dəstəyinin səviyyə və keyfiyyətinin yüksəldilməsidir. Digər mühüm məqsədi tədris resurslarının idarə edilməsidir. Bu birbaşa sistemin idarə edilməsi, onun fəaliyyətinin analizi, həmçinin tədrisə çəkilən xərclərin optimallaşdırılması ilə bağlıdır.

LMS-in təyinatı – əyanivə distant təlim tədbirlərinin planlaşdırılması və qeydiyyatı, tədris proqramları və tədris planlarının hazırlanması, hər cür təhsil resurslarının planlaşdırılması və çatdırılmasıdır. LMS-in məqsədi tədrisin metodiki, didaktiki, informasiya dəstəyinin səviyyə və keyfiyyətinin yüksəldilməsi, tədris resurslarının idarə edilməsidir.

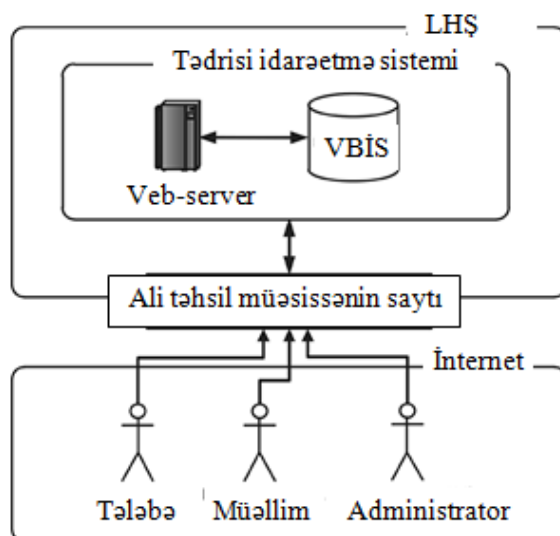
LMS-lər keçən əsrin 80-ci illərində meydana gəlmişdir. İlk LMS nəsiləri kampus ali məktəblərində yaranmışdır, onlar müstəqil tədris vasitələri deyildilər və müəllimlərə kömək vasitəsi kimi yaradılmışdılar. Onlar ənənəvi təhsil texnologiyaları şəraitində idarə etmə məsələlərini tam şəkildə həll etmirdilər və müəyyən məhdudiyətlə tətbiq edilirdilər. Bu o zaman kompüter qurğularının və rəqəmsal məzmunun yaradılmasının bahalığı ilə bağlı idi. Bundan başqa telekommunikasiya şəbəkələri də az inkişaf etdiyinə görə LMS lokal şəkildə tətbiq edilirdi və tədrisin informasiya dəstəyi kimi qiymətləndirilirdi [1].

Hal-hazırda e-tədrisin təşkilində tədrisin idarə edilmə sistemlərindən (ing. Learning Management System – LMS) daha çox istifadə olunur. LMS – tədris fəaliyyətinin idarə edilməsi sisteminin əsası olub, birgə əlçatanlığı təmin etməklə onlayn tədris materiallarının işlənməsi, idarə edilməsi və yayılması üçün istifadə olunur. LMS-lərəşağıdakı xarakteristikalara malik olmalıdırlar [2]:

- **Funksionallıq.** Sistemdə tədrisi tam həcmdə dəstəkləyən funksiyaların olmasını nəzərdə tutur.
- **Etibarlılıq.** Bu parameter sistemin əlverişli idarə edilməsini və məzmunun mövcud şablonlar əsasında yenilənməsinin sadəliyini göstərir.
- **Stabillik.** Sistemin işinin müxtəlif rejimlərinə nisbətən dayanıqlıq və istifadəçilərin fəallıq dərəcəsini göstərir.
- **Dəyərli.** Sistemin öz dəyərindən, onun tətbiqinə, kursların işlənməsinə və müşayiətinə çəkilən xərclərdən əmələ gəlir.
- **SCORM standartının dəstəklənməsi.** Sistemdə onun nəzərə alınması mobilliyi artırır və daşınan kursların yaradılmasına imkan verir.
- **Biliklərin yoxlanılması sistemi.** Tələbələrin biliklərinin onlayn rejimdə qiymətləndirilməsinə imkan verir. Belə sistemlər testlərdən, tapşırıqlardan və tələbələrin forumlarda fəallığına nəzarətdən ibarətdir.
- **Əlçatanlığın təmini.** Öyrənənlər nə vaxt və harada olmalarından asılı olmayaraq tədris materiallarına əlçatmaya malik olmalıdırlar.

Miqyaslılıq və genişlənmə imkanı. Sistem gələcəkdə öyrənənlərin sayının artacağını, eləcə də tədris proqram və kurslarının əlavə ediləcəyini nəzərə almalıdır.

Hal-hazırda dünyada çoxlu sayda LMS-lər mövcuddur, onların hər birinin öz üstünlükləri və nöqşanları vardır. Bu sistemlər əsasən ali təhsil müəssisələrində istifadə olunduğuna görə lokal hesablama şəbəkəsində (LHŞ) işin təşkil sxemini aşağıdakı şəkildəki kimi göstərmək olar.

Şəkil. Ali təhsil müəssisəsinin tipik LMS-nin işinin ümumi təşkili sxemi

Dünyada mövcud olan LMS-lərin imkanları

XX əsrin sonlarında tədrisə baxışın dəyişməsi nəticəsində LMS-də tədrisin fərdi planlaşdırılması altsistemləri meydana gəlməyə başladı. Bu platformalar əvvəlki məhsullarda olan məhdudiyyətləri aradan qaldırdılar və onları inkişaf etdirdilər [3]. Belə platformalara misal olaraq WebCT/Blackboard, Moodle və Sakai proqramlarını göstərmək olar. Bu proqramlar modul arxitektura keçidi reallaşdırdı və semantic mübadilənin zəruriliyini göstərdi. Bu sistemlər yaradılarkən onların yalnız məzmun deyil, həm də tədris obyektlərinin, onların ardıcılığının və tələbələr haqqında informasiyanın mübadiləsinə həyata keçirəcəyini nəzərə alırdılar. Onların daha bir xüsusiyyəti o idi ki, onlar servis prinsiplərini dəstəkləyirdilər.

LMS tədris prosesinin idarəedilməsi və təşkilatda tədris məzmununun təqdim edilməsi üzrə funksiyaların tam siyahısının avtomatlaşdırmağa imkan verir.

LMS-in əsas imkanları aşağıdakılardır:

- tədris prosesi və müəllimlə öyrənən arasında qarşılıqlı əlaqə üçün interfeysin təqdimi;
- öyrənənlərə tədris məzmunları yerləşən tədris portalına əlçatanlığın təmini;
- tədris proqramlarının formalaşması, onların keçilməsinə nəzarət, tədrisin nəticəsi haqqında hesabatların hazırlanması, tələbələrle müəllimlər arasında əlaqələrin təşkili üçün lazımi alətlərin təqdimi;
- qeydiyyat məsələləri və istifadəçilərin sistemə və tədris məzmununa əlçatanlığın nəzarəti də daxil olmaqla öyrənənlərin idarəedilməsi;
- dinləyiciləri ümumi kurslar və hesabatların tərtibinin təqdimi üçün qruplara yerləşdirilməsi;
- auditoriya və müəllim resurslarının idarəedilməsi;
- tədrisin əlavə elementlərinin (praktiki məşğələlər, laboratoriy işləri, testlər, birgə iş vasitələri) inteqrasiyası;
- elektron tədrisin şəbəkə mühiti üçün lazımi müdafiə mexanizmlərinin təmini.

LMS sistemi hər bir tələbəyə materialın daha səmərəli öyrənilməsi üçün imkanlar verir [4]. Tədris prosesinin meneceri tədris proqramlarının formalaşması, onların keçirilməsinə nəzarət, nəticələr haqqında hesabatın tərtibi, tələbə və müəllimlər arasında əlaqənin təşkili üçün alətlər əldə edir. Tələbə LMS-dən istifadə etməklə tədris portalına əlçatma imkanına malik olur, bu portalda o ilkin və aralıq testlərdən keçməklə münasib tədris trekləri seçir, tədris məzmununu ilə tanış olur.

Nəticə

Azərbaycanda tətbiq olunan LMS-lər təhsil müəssisələri müəllimlərin, tələbələrin, eləcə də digər öyrənənlərin ixtisaslarının fasiləsiz artırılmasını, tədrisə çəkilən xərclərin minimallaşdırılmasını, informasiyanın çatdırılması vaxtının azaldılmasını və adaptasiyanı təmin edir.

Gələcəkdə LMS sistemində tədrisin bir sıra üstünlükləri özünü göstərəcəkdir. Məsələn, cəlbəedici maraqlı tədris, bu zaman LMS sisteminə oyun elementlərinin tətbiq edilməsi tədris prosesini maraqlı, əyləncəli və sadə edəcəkdir. Hətta çətin qavranılan materiallar da çox zəhmət çəkilmədən, istifadəçinin yaşından və hazırlanma səviyyəsindən asılı olmayaraq mənimsəniləcəkdir.

Bundan başqa müxtəlif LMS-lər üçün orijinal ssenarilər əsasında fərdi proqramlar yaratmaq imkanı da olacaqdır. Tədris müəssisələrinin konkret məsələləri, məqsədləri, tələbələrin fəaliyyət spesifikasiyası nəzərə alınacaqdır. Həmçinin tədrisin effektivinə biliklərin vahid standartla gətirilməsi, materialların çatdırılması vaxtının qısaldılması yolu ilə nail olunacaqdır.

Ədəbiyyat

- [1] Система управления обучением.
https://ru.wikipedia.org/wiki/Система_управления_обучением
- [2] Батаев А.В. Обзор рынка систем дистанционного обучения в России и мире // Молодой ученый, 2015, № 17, с. 433-436.
- [3] Declan Dagger, Alexander O'Connor, Seamus Lawless, Eddie Walsh, Vincent Wade. Service-Oriented E-Learning Platforms. From Monolithic Systems to Flexible Services. IEEE Internet Computing, May/June 2007. IEEE Computer Society, 2007.
- [4] Готская И.Б., Жучков В.М. Кораблева А.В. Выбор системы дистанционного обучения.
https://ra-kurs.spb.ru/info/articles/?id=13#_Тoc177795508